

УДК 351.862.4

Мазур Ірина Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та кредиту
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА»: ДЕНОТАТИВНИЙ ПІДХІД

Досліджуються теоретичні засади щодо визначення категорії «енергетична безпека», аналізуються особливості сучасної модифікації її суті та змісту. Сформовано змістову характеристику поняття «енергетична безпека».

Ключові слова: економічна безпека, загрози, національні інтереси, енергетична безпека.

Постановка проблеми. Термін «енергетична безпека» виник під час нафтових криз в 1973-1974 роках, коли введення ембарго членами організації виробників і експортерів нафти на постачання нафти окремим країнам склало загрозу для їх економічної безпеки. Соціально-політичні кризи 2011-2013 років (арабсько-ізраїльський конфлікт, повстання в країнах Африки), як і нові глобалізаційні процеси перерозподілу потоків паливно-енергетичних ресурсів в світовій енергетичній системі, актуалізували необхідність постійного моніторингу енергетичної безпеки країн, регіонів, підприємств.

З часів становлення незалежності України основним викликом для її економіки залишається значна енергозалежність, тому енергетична безпека є базовою складовою економічної та національної безпеки країни. Питання розробки засад енергетичної безпеки, як сфери економічної безпеки, для економічної науки і більшості галузей промисловості є відносно новим. З огляду на нещодавнє становлення економічної системи України та принципову відмінність її економічної та енергетичної систем від систем інших країн світу, окрім новизни, формування енергетичної безпеки матиме ще й особливий характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної та енергетичної безпеки присвячено наукові публікації зарубіжних та українських вчених – Д. Ламбера, П. Кінга, Р. Нолана, Л. Абалкіна, О. Алімова, В. Баранніка, О. Білоуса, В. Бушуєва, З. Варналія, М. Воропая, В. Гейця, С. Глазьєва, Я. Жаліло, М. Земляного, Б. Кваснюка, М. Кулика, П. Леоненка, Є. Лисицина, Ю. Лисенка, Д. Лук'яненка, А. Мастепанова, В. Микитенко, І. Недіна, Є. Олейнікова, Б. Піріашвілі, С. Панченка, Р. Подолець, В. Саприкіна, Є. Сухіна, О. Суходолі, А. Шевцова, А. Шидловського та ін. У вказаних працях окреслено наукові підходи до визначення поняття «енергетична безпека», проте, через його новизну результати часто не мають системного характеру і достатнього теоретично-методологічного обґрунтування. Поняття «енергетична безпека» часто зустрічається в сучасних працях науковців, проте відсутнє єдине тлумачення сутності та структури. Отже, доцільно продовжити дослідження у визначеному напрямі.

Постановка завдання. Формування методичного забезпечення оцінки енергетичної безпеки в Україні знаходиться на початковій стадії розробки концептуальних засад дослідження енергетичної безпеки, що вимагає врегулювання практичних і теоретичних положень в існуючому нормативно-правовому середовищі.

Застосування терміну «енергетична безпека» передбачає розуміння і уточнення його змісту для вирішення поставленого завдання. Метою статті є теоретичне узагальнення наукових підходів, визначення і обґрунтування сутності енергетичної безпеки та її складових на основі денотативного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «економічна безпека» почали вживати зарубіжні вчені на початку ХХ століття для визначення впливу на економічний розвиток країн загрози обмеженості ресурсів, викликаній зменшенням обсягу традиційних поставок через розпад колоніальної системи. Офіційне визнання поняття «економічна безпека» відбулося у 1985 році у резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Міжнародна економічна безпека», прийнятій на 40-ій сесії. На 42-ій сесії було схвалено Концепцію міжнародної економічної безпеки.

Сьогодні під «безпекою» розуміють «стан захищеності найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від загроз» [6, с. 10].

Водночас згідно [3, с. 537] «національна безпека – сукупність зв'язків і відносин, які характеризують такий стан особи, соціальної групи, суспільства, держави, народу, коли гарантується їх стійке стабільне існування, реалізація життєвих потреб, здатність до саморозвитку і прогресу, ефективного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам».

У статті 17 Конституції України визначено, що найважливішою функцією держави і справою народу є забезпечення її національної безпеки.

У широкому розумінні безпека відображає «захищеність природних, фізіологічних, соціально-економічних, ідеально-духовних та ситуативних потреб у ресурсах, технологіях, інформації та моральних ідеалах, необхідних для життєдіяльності і розвитку населення» [14, с. 275].

Першочерговою проблемою забезпечення національної безпеки є відстеження та оцінка рівня загроз національним інтересам держави за допомогою багатовимірних, системних та інших методів і прогнозування розвитку ситуацій з метою управління ними за допомогою вжиття своєчасних заходів. Відсутність єдиного інформаційного простору, затримка, неповнота і неточність інформації про соціальні, економічні, політичні, регіональні та інші процеси ускладнює оцінку й ідентифікацію загроз пріоритетним національним інтересам [3, с. 537]. При цьому, економічна безпека слугує базисом національної безпеки.

Стабільність економічного розвитку відображає економічна безпека, що характеризує стан економіки, при якому гарантується захист інтересів особистості, суспільства, держави, соціальна спрямованість політики навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Відповідно до чинної статистичної системи обліку та звітності [7] складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна і продовольча безпека.

Науковці, розглядаючи різні загрози економічного розвитку, економічну безпеку розглядають як «стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній

оборонний потенціал, навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів» [17].

В економічній теорії сьогодні існує окрема сфера досліджень економічної безпеки – *ecosastable* – наука про забезпечення економічної безпеки держави, розвиток якої відображено у працях зарубіжних науковців. Базовим положенням цього наукового напрямку є взаємозалежність безпеки національної економіки від економічної безпеки окремого підприємства, їх галузевих об'єднань тощо [16].

Вважається, що економічна безпека визначається внеском всіх її складових: соціальної, екологічної, військової, правової, енергетичної, інформаційної та інших сфер життя країни чи території, регіону (рис. 3.1.) [11].

Чітко простежується формування нових структурних співвідношень в ієрархічній декомпозиції економічної безпеки – глобальної, міжнародної, національної, регіональної і економічної безпеки окремого підприємства.

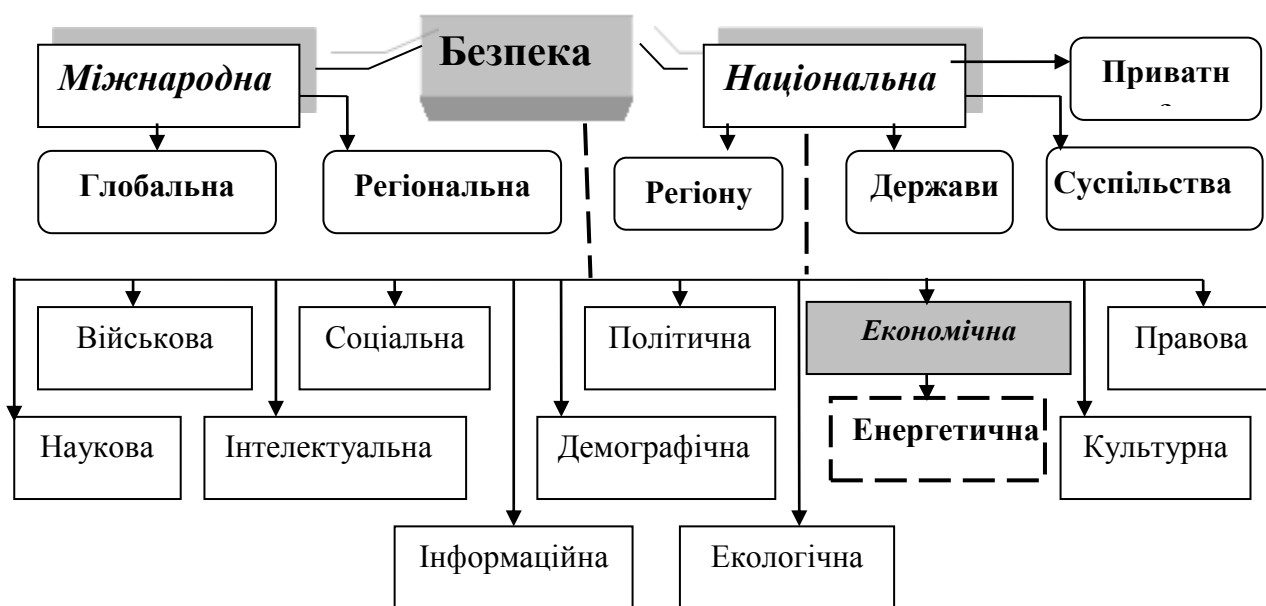

Рис. 3.1. Енергетична безпека як сфера у системі безпеки країни, території чи регіону

Сьогодні, не зважаючи на характер виробництва, критичним фактором для соціально-економічного розвитку виступають паливно-енергетичні ресурси. Зважаючи на значну залежність від імпорту природного газу, нафти, нафтопродуктів, ядерного палива і стабільне зростання цін на них, економічна безпека визначається енергетичною безпекою держави. Термін «енергетична безпека» широко використовується фахівцями у сфері енергетики і енергоменеджменту, дослідниками в нормативних документах і наукових публікаціях.

А. К. Шидловський і М. П. Кавалко визначають дану категорію, як одну із найважливіших складових економічної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави паливно-енергетичними ресурсами, що гарантують її повноцінну життєдіяльність або як стан безпеки енергетичного комплексу та здатність енергетики забезпечити нормальне функціонування економіки, енергетичну незалежність країни. Політична і енергетична незалежність є взаємообумовленими [13, с. 370]

На сайті Світової енергетичної ради поняття енергетичної безпеки ототожнюється з впевненістю у наявності енергії в тій кількості та якості, які вимагаються за даних економічних умов [9]. Згідно інформації сайту Міжнародного енергетичного агентства: «енергетична безпека – безперервна фізична доступність за ціною, яка є прийнятною з точки зору дотримання екології» [2].

Денчев К. виділяє два аспекти досліджуваної категорії: 1) для країн-імпортерів – це передусім забезпечення надійності їх енергопостачання, диверсифікація джерел постачання енергоресурсів, забезпечення безпеки енергетичної інфраструктури, впровадження нових технологій для зниження залежності від імпорту енергоресурсів; 2) для країн-експортерів – це закріплення на стратегічних ринках за економічно вигідними цінами, забезпечення капіталу та фінансування інвестицій в інфраструктуру та розробку ресурсів [10, с. 57].

Морозов В. В. її суть вбачає у надійному і безперебійному забезпечення споживачів електричною і паливною енергією [1, с. 28]. Л. Грязнов обмежує визначення енергетичної безпеки виключно економічним аспектом, нехтуючи соціально-бюджетною сферою: «енергетична безпека ринкової економіки – це забезпеченість економіки паливно-енергетичними ресурсами за вартістю, за якої з однієї сторони, є можливими процеси відтворення у галузях ПЕК, а, з другої сторони, коли в основних галузях національної економіки створюється позитивна додана вартість» [8].

Микитенко В.В. висвітлює поняття енергетичної безпеки як симбіоз потенціалів і факторів соціально-економічного розвитку: «енергетична безпека – система поєднання потенціалів – економічного, політичного, техніко-технологічного, ресурсного і, власне, енергетичного, а також факторів наукового, географічного, організаційного, управлінського тощо, без урахування яких аналіз будь-якої безпеки неможливий [5, с. 41].

Визначення Земляного М. Г. наближене до короткого визначення цього поняття: «енергетична безпека країни – стан її захищеності від загроз енергетичного характеру» [15].

Надмірно переоцінюється роль держави у формуванні Є. І. Сухіна: «енергетична безпека – спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки й населення, а також гарантоване забезпечення можливостей керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах» [12, с. 9]. При цьому, ігнорується роль інших суб'єктів у формуванні енергетичної безпеки, тобто її глобальний та локальний рівень.

Відсутній також єдиний підхід до трактування розглядуваної категорії і у нормативно-законодавчих актах. Згідно Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. «енергетична безпека є невід'ємною складовою економічної і національної безпеки, необхідною умовою існування і розвитку держави. У сучасному розумінні гарантування енергетичної безпеки – це досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийнятного забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики [4], що є відображенням ресурсного підходу.

Усі визначення терміну «енергетична безпека» ґрунтуються на різних її аспектах, що утруднює дослідження енергетичної безпеки з економічної точки зору. Відсутність єдиного підходу до тлумачення категорії «енергетична безпека» обумовлена

недослідженістю теорії енергетичної безпеки, що підтверджує необхідність продовження вивчення в цієї сфери.

Вітчизняні науковці під енергетичною безпекою розуміють «наявність економічного суверенітету країни у забезпеченні себе паливно-енергетичними ресурсами». Водночас акцентують увагу на основних загрозах: ймовірності гострої нестачі паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), неекономного витрачання енергоносіїв, залежності споживання від імпорту ПЕР, невиправданих роздержавлення та приватизації об'єктів паливно-енергетичного комплексу тощо. Основними чинниками енергетичної безпеки вважаються рівень забезпеченості нафтою, газом та деякими сировинними ресурсами власного видобутку і висока енерговитратність виробництва [14, с. 357].

Роль держави знайшла відображення у визначенні енергетичної безпеки як «здатності держави в особі її органів управління забезпечити кінцевих споживачів енергією в необхідному обсязі та належної якості у звичайних умовах, а також під час дії дестабілізуючих факторів (надзвичайних ситуацій) внутрішнього чи зовнішнього характеру у межах гарантованого покриття мінімального обсягу найважливіших потреб країни, окремих її районів, міст, селищ чи об'єктів у паливно-енергетичних ресурсах».

Згідно Методики розрахунку рівня економічної безпеки України енергетична безпека – «це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану» [17]. Проте, зміст поняття «енергетична безпека» характеризується багатомірністю і взаємообумовленістю явищами та процесами не лише в економіці, але, в першу чергу, в енергетичній системі та й суспільстві загалом.

Оскільки енергетична безпека є складовою економічної безпеки, яка поєднує у своїй структурі глобальний (міжнародний), національний, регіональний і базовий (локальний) рівень окремих суб'єктів, то енергетична безпека матиме чотирьохрівневу ієрархічну будову (рис. 2).

Особливістю вказаної моделі є внутрішні взаємовпливи і функціональні зв'язки, що робить попередній рівень підсистемою наступного рівня енергетичної безпеки. Отже, кожний рівень енергетичної безпеки одночасно є зовнішнім середовищем для попереднього і внутрішнім елементом – для наступного, утворюючи відповідну підсистему. Проте, для базового рівня внутрішнім середовищем будуть фактори і чинники, які зумовлюються характером функціонування і організації суб'єкта.

На кожному рівні крім елементів слід виділяти ще їх складові – компоненти з характерними їх властивостями, що забезпечують функціональну взаємодію між елементами різних рівнів.

Відповідно суб'єктами енергетичної безпеки виступають інституціональні та організаційні структури, створені в межах окремого рівня для протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам (табл. 3.1).

Дії суб'єктів енергетичної безпеки спрямовуються на усунення загроз з метою задоволення власних потреб та інтересів за допомогою методів, форм і способів взаємодії елементів різних рівнів в процесі реалізації політики в енергетичній сфері.

Протилежним поняттям до енергетичної безпеки є енергетична небезпека.

«Енергетична небезпека виникає внаслідок гострої нестачі ПЕР, неекономного використання енергоносіїв, надмірної залежності від їх імпорту, нераціонального

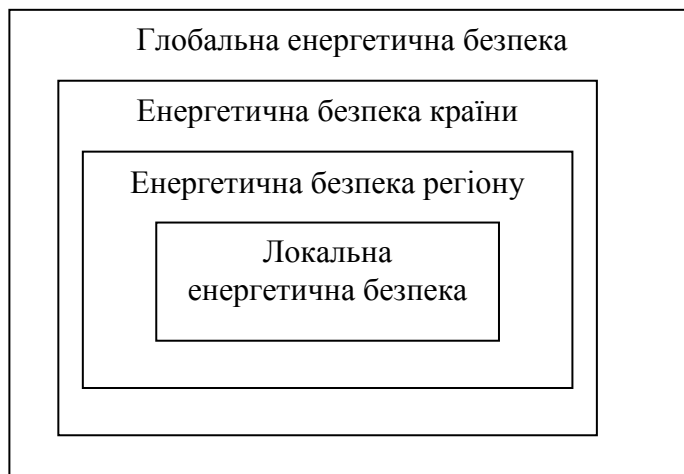

Рис. 3.2. Модель ієрархічної структури енергетичної безпеки роздержавлення та приватизації енергетичної системи держави та ін.» [14]. Зважаючи на спільність чинників і протилежність змісту енергетичної безпеки і небезпеки, вони пов'язані єдиним механізмом забезпечення.

Таблиця 3.1.

Основні елементи енергетичної безпеки

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА			
Рівень	Види	Суб'єкти	Об'єкти
I	Глобальна енергетична безпека	Міжнародні організації, установи, об'єднання країн та їх союзи	Забезпечення паливно-енергетичними ресурсами;
II	Енергетична безпека країни	Інституційні та організаційні структури держави у сфері забезпечення енергетичної безпеки, представництва наглядових структур міжнародних організацій	Транспортування та розподіл ПЕР;
III	Енергетична безпека регіону	Інституційні та організаційні структури органів місцевого самоврядування, об'єднання суб'єктів господарювання, громадські організації тощо	Ефективність споживання ПЕР;
IV	Енергетична безпека суб'єкта (локальна енергетична безпека)	Суб'єкти господарювання різних форм власності та їх структурні підрозділи, об'єднання громадян, неприбуткові установи та організації і їх структурні підрозділи, окремі домогосподарства тощо	Непродуктивні витрати ПЕР; Дезорганізація та диспропорції енергетичної системи тощо

Згідно визначення енергетичної небезпеки об'єктами впливу суб'єктів виступають загрози або виклики, які можна згрупувати за наступними напрямками: 1) неефективність використання ПЕР; 2) незадоволення гострої потреби в ПЕР суб'єктів економіки; 3) втрати ПЕР в процесі транспортування та розподілу; 4) структурні деформації та дезорганізація функціонування енергетичної системи. Отже, до основних програм в процесі забезпечення енергетичної безпеки слід віднести: 1) енергоефективність

споживання; 2) енергозбереження; 3) енергозабезпеченість; 4) енергопостачання і розподіл; 5) державне регулювання в енергетичній сфері.

Оскільки енергетична безпека є складовою економічної, то в її структурі можна визначити ряд сфер, що визначатимуть потребу, ефективність забезпечення, постачання та споживання паливно-енергетичних ресурсів (рис. 3.3). Тому система показників будується шляхом їх групування за основними підсистемами (рівнями) напрямами та сферами енергетичної безпеки.

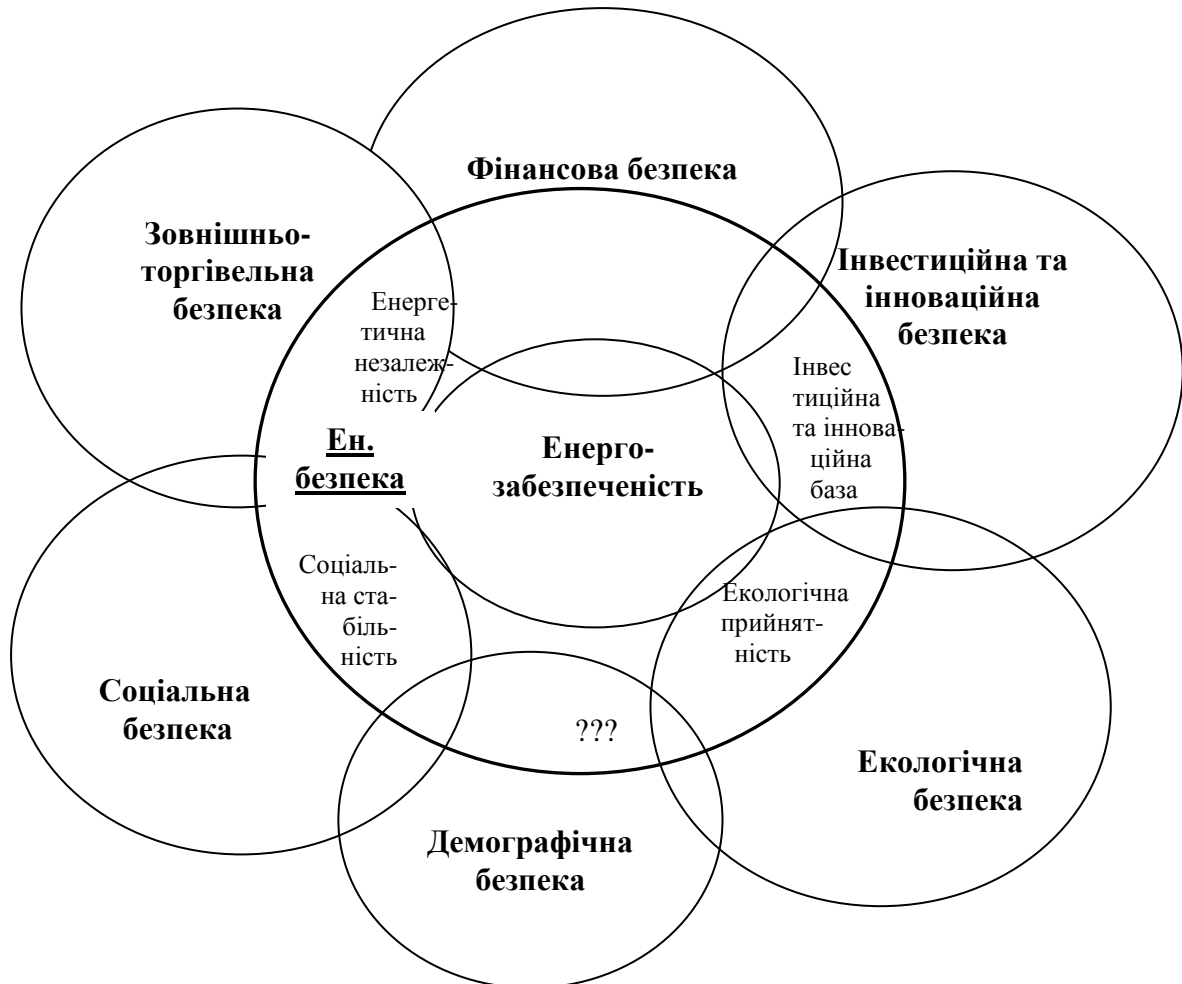

Рис. 3.3. Енергетична безпека в системі економічної безпеки (концептуальне зображення).

Дана модель допускає ряд припущень: 1) не враховуються взаємозв'язки та взаємовплив окремих сфер; 2) не враховує напрями впливу (формування загроз або підвищення безпеки); 3) характеризує загрози тільки національного та регіонального рівнів енергетичної безпеки.

Концептуальне зображення відображає ресурсний підхід до трактування поняття енергетичної безпеки, яка ототожнюється із забезпеченням паливно-енергетичними ресурсами. Проте, за рахунок інтенсивності розвитку процесів в окремих сферах можна розширити існуючі обмеження при формуванні сировинної бази. Удосконалення форм та методів розрахунків за імпорт ПЕР, розширенням фінансуванням структурної перебудови економіки та інші фактори в процесі економічної взаємодії можуть мати і позитивний і негативний вплив, що не відображається згадуваною моделлю.

Наразі, у досліджуваній моделі також не враховано ефективність споживання та використання у виробництві ПЕР, їх транспортування і розподілу та заміщення традиційних джерел енергії альтернативними. У межах окремої моделі неможливо відобразити вплив чинників на формування енергетичної безпеки на усіх рівнях, проте, можна врахувати напрям впливу і взаємовплив окремих сфер (рис. 3.4.).

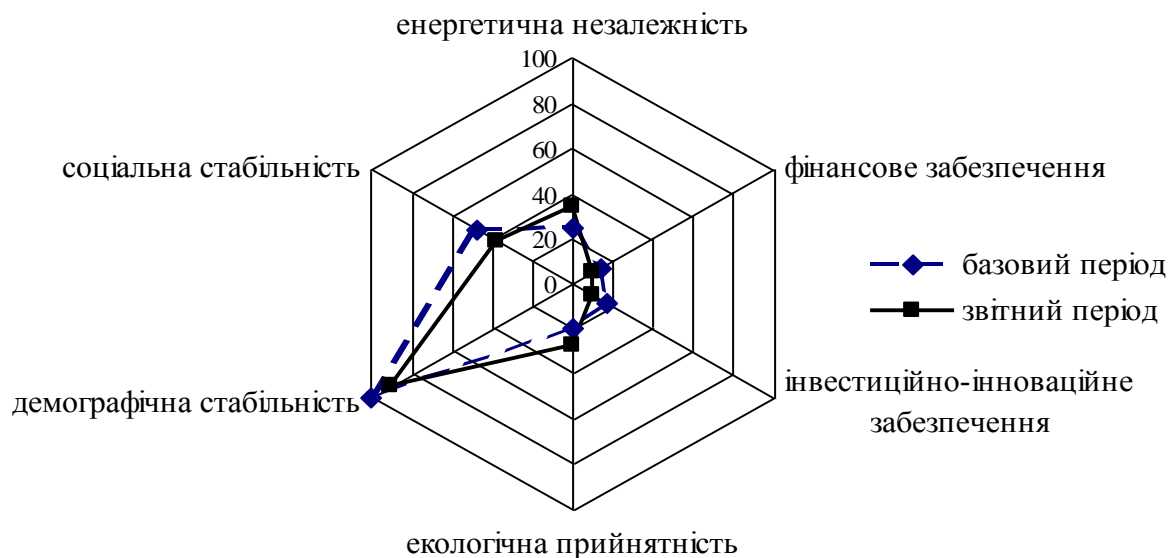

Рис. 3.4. Енергетична безпека в системі економічної безпеки (удосконалене концептуальне зображення)

У моделі формування енергетичної безпеки країни взаємовплив окремих сфер враховується шляхом побудови променевої діаграми, в якій сусідніми осями виступають критерії, що характеризують окремі сфери економічної безпеки, пов'язані функціонально взаємодією та взаємовизначеністю. Усі критерії відображаються векторами з початком у точці відліку осей координат і з довжиною, співрозмірною з величиною відповідного критерію. Вектор з початком в точці завершення вектору критерію базового періоду та кінцем у точці завершення вектору звітного періоду, при спрямуванні його до нульової позначки, характеризує генерування загроз енергетичної небезпеки процесами, що відбуваються у відповідній сфері. Різниця площ фігур, утворених кінцями векторів відповідних критеріїв і відобразатиме відносний вимір загроз енергетичної безпеки.

Сьогодні гарантування енергетичної безпеки – це досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийняттого забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики.

Враховуючи вище зазначене, під енергетичною безпекою слід розуміти стан енергетичної системи, для якого характерні енергоефективність споживання, енергоощадність і енергозабезпеченість економіки та ефективність енергопостачання й розподілу паливно-енергетичних ресурсів.

Запропоноване визначення категорії «енергетична безпека» містить об'єднання сукупності окремих елементів–суб'єктів, функціональну взаємодію між ними та її результати, що характерне для короткого означення ресурсного підходу трактування енергетичної безпеки.

Використовуючи діалектичний метод пізнання та системно-структурний підхід сформулюємо розгорнуте та повне тлумачення змісту енергетичної безпеки на основі короткого.

Енергетичною безпекою є економічна незалежність у забезпеченні паливно-енергетичними ресурсами за умови ефективної взаємодії всіх підсистем, елементів та компонентів в межах певного механізму щодо усунення внутрішніх та зовнішніх загроз в енергетичній сфері.

Енергетична безпека – це симбіоз глобальної енергетичної безпеки, національної, регіональної і локальної, який створюється нейтралізацією або усуненням загроз в енергетичній сфері щодо забезпечення ПЕР потреб соціально-економічного розвитку.

Основні чинники – рівень забезпеченості власними паливно-енергетичними ресурсами і висока енерговитратність виробництва.

Механізм забезпечення економічної безпеки – це «сукупність інституціональних та організаційних структур і комплекс використовуваних ними форм й методів з метою послаблення й усунення внутрішніх та зовнішніх загроз існуванню країни в економічній сфері» [14].

На рівні підприємства економічна безпека досягається зменшенням економічних ризиків. В економічній теорії визначено механізм зменшення основних економічних ризиків як «послідовність застосування різноманітних способів зменшення глибини та гостроти найважливіших видів ризиків підприємницької діяльності».

Тому під механізмом забезпечення енергетичної безпеки слід розуміти сукупність інституціональних організаційних структур і комплексу використовуваних ними процедур, форм, методів і важелів розв'язання суперечностей і послаблення чи усунення загроз в енергетичній сфері. Основними передумовами формування механізму забезпечення енергетичної безпеки є визначення енергетичної стратегії та тактичних заходів її реалізації в державних програмах, обґрунтування системи найважливіших показників за спорідненими ознаками, відстеження зовнішніх та внутрішніх загроз в енергетичній сфері.

Загрози енергетичній безпеці з'явилися ще в 90-х роках ХХ століття, а на початку ХХІ, вже було визначено основні з них, які згруповано у табл. 3.2.

Окремі автори загрози енергетичній безпеці визначають як «події короткочасного або довготривалого характеру, які можуть дестабілізувати роботу енергокомплексу, обмежити або порушити енергозабезпечення, призвести до аварій та інших негативних наслідків для енергетики, економіки та суспільства».

Зважаючи, що термін «енергетичний комплекс» та «енергетика» вжито для окреслення сукупності підприємств, що забезпечують виробництво і постачання теплоносіїв та електроенергії, то у вказаному визначенні доцільно використовувати поняття «енергетичної системи» або паливно-енергетичного комплексу, що є значно ширшими і можуть характеризувати не тільки національний, але глобальний, регіональний та локальний рівень.

За такого визначення їх умовно поділяють на групи: економічні, соціально-політичні, зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні, техногенні, природні, а також загрози, пов'язані з недосконалістю управління. Всі перераховані групи загроз характерні не тільки для енергокомплексу України, але і загалом світової, національної, регіональної та енергетичної безпеки окремого суб'єкта.

Вивчення та аналіз загроз енергетичної безпеки потребує формування якісного і повноцінного інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень в

Таблиця 3.2.
Класифікація загроз енергетичної безпеки (складено автором за [3])

Загрози для енергетичної безпеки країни	
Забезпечення ПЕР	1) залежність від імпорту природного газу на 72%; 2) залежність від імпорту нафти на 87%; 3) залежність від імпорту коксівного вугілля на 47%; 4) значне зношення виробничих потужностей; 5) відсутність комплектуючих виробів, запасних частин, матеріалів тощо; 6) залежність від імпорту ядерного палива з Росії; 7) фізичний і моральний знос виробничих потужностей нафто- і газопереробної промисловості; 8) недозавантаженість нафтопереробних потужностей (завантаженість на 20%); 9) відсутність власного ядерного циклу виробництва палива для АЕС; 10) незадовільний стан освоєння власних енергетичних ресурсів; 11) повільне впровадження альтернативних видів енергії та палива; 12) незадовільний стан розрахунків за імпорт ПЕР;
Споживання ПЕР	13) неефективне використання у побутовій сфері; 14) відсутність побутових лічильників газу, води і тепла;
Постачання ПЕР	15) значне зношення виробничих потужностей з передачі енергоносіїв і транспортування ПЕР; 16) погіршення умов функціонування АЕС через вироблення власного ресурсу; 17) зростання чисельності комерційних посередників між виробниками і споживачами ПЕР;
Використання ПЕР	18) неощадливе споживання ПЕР (питомі витрати на одиницю ВВП в 6 разів перевищували рівень розвинутих країн); 19) перевитрати через недозавантаження і зношення потужностей;
Державне регулювання	20) відсутність ефективних структурних реформ у вугільній промисловості; відсутність науково-обґрунтованої програми виходу з енергетичної кризи і подолання енергетичної небезпеки; 21) послаблення державного регулювання енергетичної сфери тощо.

енергетичному секторі економіки. У світі спостерігається зростання обсягів інформації, яку запитують у респондентів щодо відновлюваних та невідновних енергетичних ресурсів, показників енергетичної ефективності, викидів парникових газів, використання потенціалу енергозбереження та альтернативної енергетики.

Оцінювання енергетичної безпеки потребує систематизації та формування відповідного інформаційного забезпечення. Під інформаційним забезпеченням розуміють сукупність законодавчих, нормативних положень та статистичних відомостей про обсяги, джерела, форму існування інформації щодо формування запасів та використання паливно-енергетичних ресурсів.

Інформаційне забезпечення дослідження енергетичної безпеки включає:

1) законодавчо-нормативну базу щодо виробництва, розподілу і використання ПЕР (Конституція України, Господарський кодекс України, Кодекс України про надра, Гірничий кодекс України, документи Енергетичної хартії, міжнародних конференцій з питань розвитку світової енергетичної системи, Законів України «Про електроенергетику», «Про енергозбереження», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про альтернативні джерела енергії», постанови і розпорядження КМУ, укази Президента України тощо);

2) статистичну базу (дані Державної служби статистики, підприємств і організацій, Міністерства енергетики та вугільної політики, Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Державної і регіональних митниць, дані міжнародних організацій, дані національних організацій тощо).

Отже, в структурі інформаційного забезпечення чітко прослідковуються чотири рівні енергетичної безпеки, що дозволяє за рахунок систематизації інформації з різних джерел забезпечити комплексний підхід при побудові системи показників, з метою забезпечення порівнюваності та відносної оцінки енергетичної безпеки підприємства, регіону, країни за допомогою часткових та загальних показників.

Висновки. У сучасних працях вітчизняних і зарубіжних науковців знайшли відображення ресурсний, концептуальний, інституціональний, факторний та індикативний підходи до тлумачення змісту терміну «енергетична безпека». Тому дослідження інформаційних джерел відображає різноманітність підходів до тлумачення даної категорії. Більшість вчених використовують ресурсний підхід, який є найбільш поширеним і, справді, створює основу формування енергетичної безпеки, хоча не є вичерпним. Забезпеченість ПЕР пов'язана тісно із ефективністю їх використання, транспортування та експортом і імпортом, останні є чи не визначальними компонентами. При цьому, важливою складовою виступають приховані або невикористаний потенціал альтернативних енергетичних джерел та енергозбереження.

У процесі дослідження формування енергетичної безпеки необхідно розглядати наступні рівні: глобальний, національний, регіональний та локальний (рівень окремого економічного суб'єкта). При цьому, слід досліджувати два окремих аспекти: стан забезпечення паливно-енергетичними ресурсами та ефективності (ресурсний) і стан безпеки паливно-енергетичного комплексу (інституціональний). На забезпечення паливно-енергетичними ресурсами потреб економіки і соціальної сфери суттєво впливає ефективність їх використання та втрати в процесі транспортування і розподілу.

У межах вказаних аспектів можна виділити наступні чинники, які визначають рівень енергетичної безпеки:

- 1) формування ресурсної бази для видобування паливно-енергетичних ресурсів;
- 2) диверсифікація джерел імпорту ПЕР;
- 3) участь країни у перерозподілі потоків ПЕР;
- 4) реалізація потенціалу енерго- та ресурсозбереження;
- 5) ефективність використання ПЕР;
- 6) державне регулювання;
- 7) зменшення втрат ПЕР в процесі постачання та використання для мінімізації негативного впливу на довкілля;
- 8) формування оптимальної структури споживання ПЕР і використання альтернативних джерел енергії.

Система показників енергетичної безпеки повинна забезпечувати кількісну, порівняльну та відносну оцінку її стану та змін під впливом дії окремих факторів, які

впливають на забезпечення національних інтересів у енергетичній сфері. Їх змістовна конкретизація передбачає наявність методики оцінки рівня енергетичної безпеки та аналізу впливу тенденцій зміни загроз.

Список використаних джерел

1. Грязнов Л. Тезисы по энергокризису / Л. Грязнов // Эско. – 2002. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esco-ecosys.narod.ru/2002_2/art34htm.
2. Денчев К. Мировая энергетическая безопасность: история и перспективы / К. Денчев. – Новая и новейшая история. – 2010. – № 2. – С. 34-77.
3. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.2 / Під заг. Ред. С.В. Мочерного. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
4. Енергетична безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Енергетична_безпека.
5. Земляний М. Г. До оцінки рівня енергетичної безпеки. Концептуальні підходи / М. Г. Земляний // Стратегічна панорама. – 2009. – № 2. – С.56 – 64.
6. Куркин Н. В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: монографія / Н. В. Куркин. – Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 452 с.
7. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
8. Микитенко В.В. На чому базується енергетична безпека держави / В. В. Микитенко // Вісник НАН України. – 2005. – № 3. – С. 41-47.
9. Міжнародне енергетичне агентство:[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103.
10. Морозов В. В. Стратегическое инновационное управление в электроэнергетике: монографія / В. В. Морозов. – М. : Альфа-М, 2004. – 280 с.
11. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття [За заг. ред. А. К. Шидловського, М. П. Ковалка]. – К. : УЕЗ, – 2001. – 398 с.
12. Розпорядження КМУ «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» № 145-р від 15.03.2006 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80>.
13. Сайт світової енергетичної ради: [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.worldenergy.org/document/ethiopia_june_30_v_gbeddy_security.pdf.
14. Стельмашук А. М. Система механізмів сталого розвитку та економічної безпеки національного господарства / А. М. Стельмашук // Інноваційна економіка. – 2011. – №7 [26]. – С.272-276.
15. Сухін Є. І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави: автореф. дис...д-ра екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / Є. І. Сухін // Рада національної безпеки та оборони України; Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. – К., 2005. – 38 с.
16. Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки на макро- і мезорівнях. В кн.: Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства: монографія / О. І. Черняк. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
17. Экономическая безопасность предпринимательской деятельности. Методическое пособие для предпринимателя / Сост.: Б. Н. Торьянников, А. П. Красковский. – СПб, 2000. – 160 с.

**Мазур І. М. дефиниция понятия «энергетическая безопасность»:
денотативный подход**

Исследуются теоретические основы определения категории «энергетическая безопасность», анализируются особенности современной модификации ее сути и содержания. Сформулировано определение понятия «энергетическая безопасность».

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, национальные интересы, энергетическая безопасность.

Mazur I. M. The definition concept of «energy security»: denotative approach

The article presents various approaches in defining the category of «Power Ssafety», analyses criteria of contemporary modification of its essence and context. The term «Power Safety» is suggested.

Key words: economic safety, threats, national interests, power safety.

